

Diversos memorials de l'any 1680, localitzats recentment per Joaquim Aguilar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, secció de Protocols Notarials de Mataró, permeten l'historiador Benet Oliva i Ricós de documentar la capella i el retaule del castell de Vilassar.

LA CAPELLA I EL RETAULE DE LA CONCEPCIÓ DEL CASTELL DE VILASSAR

Fa uns mesos, l'amic Joaquim Aguilar em passà la còpia d'uns protocols notarials que havia localitzat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Es tractava dels comprovants de les despeses de rehabilitació de la capella de la Concepció del castell de Vilassar, fetes vers l'any 1680. En contrastar aquesta documentació amb papers publicats, com per exemple la comunicació presentada per Sílvia López i Fontrodona, Anna Petit i Figuerola i Montserrat Villanueva i Bés sobre el retaule de la Concepció de l'esmentada capella (1), observarem algunes inexactituds respecte a l'origen de la capella, que documentació posterior localitzada a l'arxiu del propi castell permet d'aclarir. Per aquest motiu decidírem de redactar aquestes notes, amb la intenció de donar una visió actualitzada i de conjunt de la qüestió.

LA CAPELLA DE LA CONCEPCIÓ.

La primera notícia coneguda d'aquesta capella es remunta a l'any 1402. Es tracta del breu per a celebrar missa, segons un privilegi concedit pel papa Benedicté XIII el 20 d'abril de 1402.

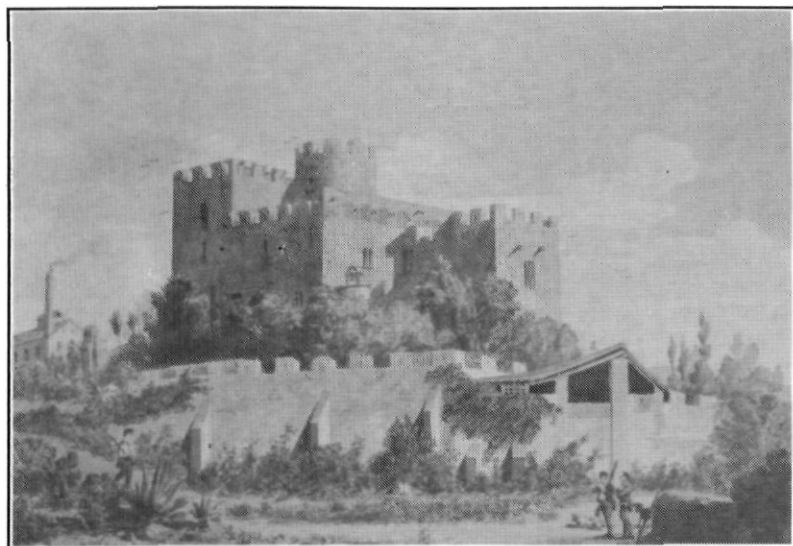
«huic est quod memoratus dominus noster Papa, tuis devotis supplicationibus inclinatus, ut liceat tibi et successoribus tuis in castro Sancti Vicencii et de Vilassario, Barchinonense diocesis, super altari erigendo in quadam capellam per te sub invocatione Beate Trinitatis, ac Conceptionis intermerate sancte Marie, ante et iuxta dictum castrum de Vilassario, noviter constructo, per proprium seu quovis alios sacerdotes idoneos missam et alia divina officia, iuris alieni preiudicio...» (2)

La frase «... ante et iuxta dictum castrum de Vilassario, noviter constructo, ...» no deixa cap mena de dubte. La capella s'acabava de construir al lloc que ocupa encara avui, just davant del portal interior del castell, junt a la petita torreta, adaptada com a sagristia en la part baixa o com a tribuna en planta pis. Precisament, des de mitjan segle anterior, després de la presa de possessió de Pere des Bosch l'any 1352, el castell sofrí profundes reformes i evolucionà cap a la idea de palau residencial pel desig d'ostentació i luxe dels primers des Bosch. Entre les reformes introduïdes, destaca l'ampliació del primitiu recinte amb un de nou pel davant, una part del qual es dedicà a capella.

Atès que la major part dels castells medievals catalans estaven dotats d'una capella des del moment de la seva construcció, hem de pensar que probablement havia existit una primitiva capella en una petita estança, al peu de la torre central, que fou traslladada en ampliar-se el recinte, en les reformes de finals del segle XIV que estem comentant.

Vers l'any 1680, es feren obres de rehabilitació del castell, entre les quals destaquen les de la capella. En el memorial presentat per Hierònim Bordas, mestre de cases de Mataró, el 6 de març de 1680, hi trobem una detallada descripció.

«... Compte y memorial del que se és gastat per mi Hierònim Bordas, mestra de cases de la vila de Mataró, en las obras, o, repasos, se feren en los anys pròxims passats en la capella del castell de Vilassar, de ordinatió de la noble Senyora dona Teresa de

Aquarel·la del castell datada el gener de 1874, signada J. Serra. Creiem que correspon al pintor vilassarenc Jaume Serra i Gibert (1834-1877). Al fons, a l'esquerra, hi podem reconèixer el vapor dels Feliu, família que probablement encarregà el quadre. Les mides són 33,3 x 23,5 cm.

Font: Josep M. Samaranch i Gallart.

capella de guix blanch, val dit guix, mans de mestra y manobra, tot junt dotse lliures y catorse sous. **Item.** en la sacristia sa féu una aiguera de pedra picada y reparar las parets de dita sacristia, y emblancar ditas parets de guix, val lo dit guix, cal, mans de mestra y manobra, tot junt deu lliures, sinch sous. **Item.** se emblancà la estància que és sobra la sacristia, ahont és la tribuna, que és la torra alt y baix, val tot junt guix, cal, sorra, mans de mestra y manobra, vuýt lliures, setse sous. **Item.** se assentaren uns banchs alrededor de la capella y sacristia que, junt guix, cal, mans de mestra y manobra, val tot una lliura, sinch sous. **Item.** solspe-drar lo devant de la Capella y posari lligadas de pedra picada, que estava molt ruïnament, ques temia molt una ruina, y fer lo campanar de la cape-

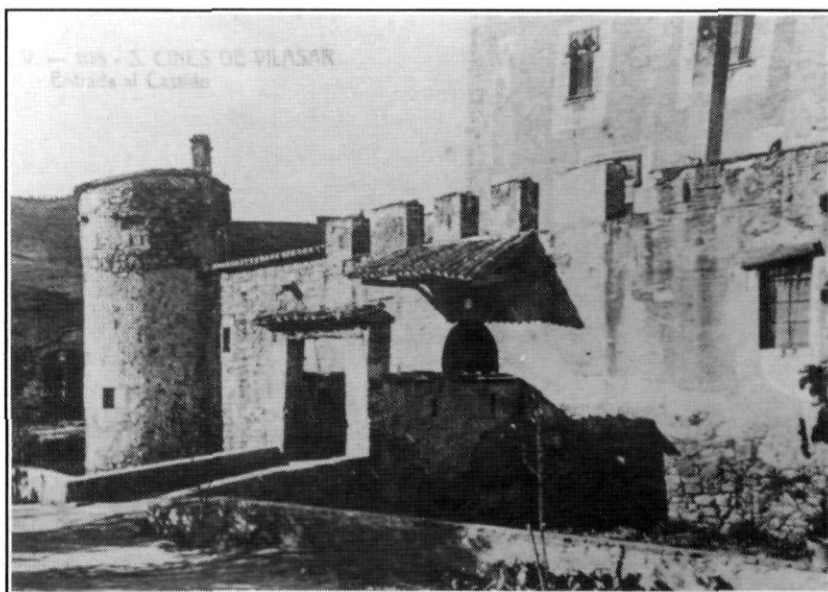
lla, que junt mans, cal, sorra y manobra, val tot quinze lliures, vuýt sous. Los quals partits junts importan y fan la suma de cent trenta y nou lliuras, desa y nou sous...» (3)

Calders des Bosch y de Sant Vicens, senyora dels castells de Sant Vicens y de Vilasar, las quals són las que se segueixen. **Primo** se feren dos finestras de pedra picada, la una en la capella y la altra en la sacristia, per donar claretat, val tot mans y pedra, sorra, cal y manobra, catorse lliures, setse sous. **Item.** se feu una paret, per llescar lo fals escaire, allà ahont és lo retaule de pedra, y cal, mans y manobra, val tot junt, sis lliures, nou sous. **Item.** se remendaren las parets totes de la capella, que estaven molt dirruídas, ahont y havia molts forats, y se posaren lligadas, ab mans, cal y manobra, val tot nou lliures, quinze sous. **Item** se féu una volta de guix y rejola en la dita capella, la qual rejola, guix, mans de mestre y manobra, val tot junt vint lliures, divuýt sous. **Item.** se respà totes las parets de la Capella, posarlas a punt de amblancar, que mans, cal, sorra y manobra, val tot junt set lliures, set sous. **Item.** se enrejolà la capella, part de rejolas de València y lo demás de pessas de obra cuÿta, que està lo enrejolat entremeliat, que las rejolas, cal, mans de mestre y manobra, val tot junt setse lliuras, setse sous. **Item.** per tirar uns archs y fer unas figuras a la volta de la capella, passar la cornisa y passar una clau que y a sota la cornisa, se han gastat vint quintars de guix negra, mans de mestra per esmer-sarlo y manobra, val tot junt quin-se lliuras, deu sous. **Item.** per emblancar la volta y parets de dita

lla, que junt mans, cal, sorra y manobra, val tot quinze lliures, vuýt sous. Los quals partits junts importan y fan la suma de cent trenta y nou lliuras, desa y nou sous...» (3)

Un mes abans, el 6 de febrer, fou el manyà de Mataró Miquel Esmandia qui presentà el corresponent memorial de la feina feta per ell a la capella.

«... **Primo** al primer de Juliol de mil sis cents setanta y sinch tinch fet las barras de ferro del reixat de la finestra de la Capella, de pes de vint

Vista de l'entrada del castell amb el portal, el pont i la torreta, que té el baix adaptat com a sagristia i el pis com a tribuna de la capella. Fotògraf: Àngel Toldrà i Viazo (postal núm. 1.118). Arxiu Fotogràfic de la Diputació.

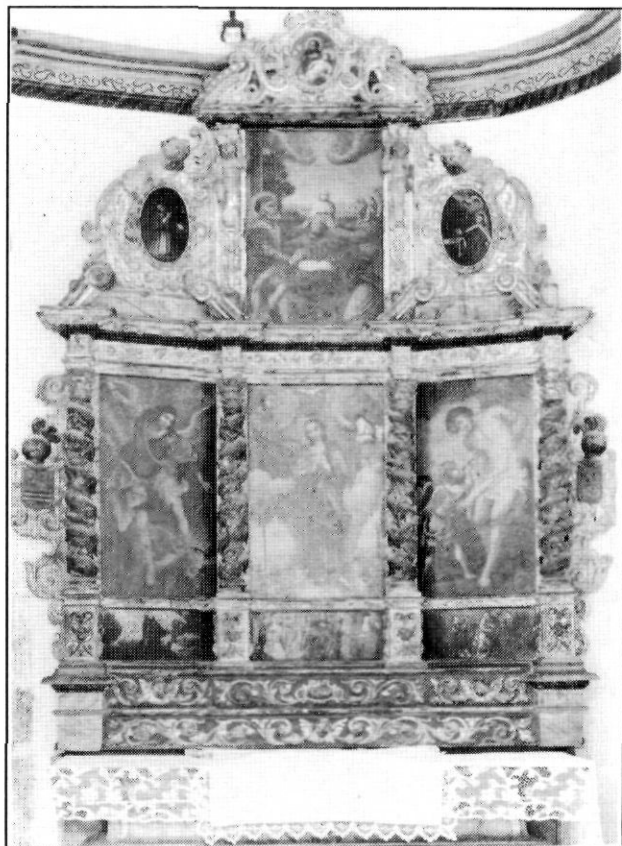
lliures y mitja, a rahó de dos sous y sis lliuras, val tot dues lliures, onse sous y tres diners [...] **Item.** dos anellas per la volta, per guarnir la llàntia de la Capella, valen deu sous. [...] **Item.** als quinze de desembre mil sis cents setanta y set he fet golfos petits per la porta de la sacristia, valen divuit sous. **Item.** un pany ab una baldeta per la porta de la sacristia, valen tot, una lliura, dos sous. [...] **Item.** als setze de febrer de mil sis cents setanta y vuyt he fet dos ferros y las paletas novas, las quals son per la porta de la Capella, valen vuyt sous. **Item.** per quatre golfos he fet per las portas del barri del portal de la hera, de pes de sinch robas y dinou lliures de ferro, a rahó de dos sous y sis diners la lliura, valen divuyt lliures, dotse sous y sis diners. [...] **Item.** per altres quatre golfos grans per las portas del barri del portal del moret, de pes de sinch robas y dinou lliures de ferro, a rahó de dos sous y sis diners la lliura, valen divuyt lliures, dotse sous y sis diners. [...] Las quals partits junts importan y fan la suma de setanta y set lliures, quinze sous y nou diners ...» (4)

L'11 de febrer era el torn del fuster de Vilassar, Pere Costa.

« ... per vuyt banchs de espallera fiu en lo any mil sis cents setanta y sinch per la Sala del Castell [...] en lo mateix any fiu tres taulas de alba [...] en lo any mil sis cents setanta y sis fiu dos batiports, ab tots sos bastiments, de alba, per la capella [...] per dita capella una escala de fusta per baixar de la torreta a la sacristia [...] per tot lo redador de la Capella y sacristia, banchs de alba, afixats en la paret [...] las portas de la Capella y de la sacristia, ab sas guarnitions a totas duas [...] per dita capella una peanyà per lo altar, de alba [...] per a fer la portalada que ix a la hera de dit Castell [...] per fer la portalada del moret, de alba [...] per la porta fiu per la finestra de la Cassa regadora [...] las quals partits junts importen y fan la suma de cent setanta y vuyt lliures, set sous [...]» (5)

Aquests memorials es complementen amb el que presentà el mestre de cases de Vilassar, Joan La Farga, el 17 de març, per diferents obres al castell:

« ... per fer las parets del pont que és devant del portal primer y devant la Capella [...] per adobar lo graner sobre la cuyna [...] per adobar lo envigat del graner, del quarto sobre los aposientos dels senyors [...] per adobar la torre que és devant del xiprer [...] la pedra picada se gasta per fer lo portal de la hera [...] se gasta quaranta pessas per fer la bancalada de dit portal [...] la pedra se gasta en paredar per fer las parets per dit portal [...] per

El retaule de la capella de la Concepció.
Fotògraf: Josep Domínguez i Castells. Arxiu CEIF.

set jornals de mestre seposa en fer una paret al hort [...] per la pedra picada se gasta en fer lo portal del carrer, o, del moret [...] per sinquanta dos pessas de obra cuyta se gastaren en fer la bancalada del dit portal del moret [...] los quals partits junts importan y fan la suma de trescentas trenta y sinch lliures, setze sous Barcelonesas. ...» (6)

EL RETAULE DE LA CONCEPCIÓ.

La primera referència documental d'aquest retaule és l'època signada el 9 d'abril de 1680 pel pintor barceloní Joan Arnau a favor de Teresa Desbosch:

«Ego Joannes Arnau, depictor civis Barcinone, gratis etc. confiteor et in veritate recognosco vobis nobile domne Theresie de Caldes, Desbosch de Sant Vicens et de Vilafrancha, vidue relicte nobilis domini dompni Caroli de Caldes et de Vilafrancha, in presenti civitate Barcinone populati, [...] dedistis et solvistis mihi egoque a vobis recepisse fateos quinquaginta quinque libras barcinonenses. Et sunt pro consimilibris fervos mihi solutis per las mans de pintar los retaulons de la Capella del Castell de Vilassar, bisbat de Barcelona.» (7)

Es tracta d'un retaule pictòric sobre fusta amb decoracions de guix policromat en daurat, d'uns dos per tres metres, de forma reticular, enquadrat dintre del barroc salomònic. El cos central està dedicat a la Immaculada Concepció, descendent sobre el món amb la flor de lis com a símbol de la seva puresa. En els cossos laterals, separats per columnes salomòniques, Sant Sebastià a la dreta, nu i lligat a la columna, amb les fletxes com a atribut; i Sant Miquel Arcàngel a l'altre costat, àngel guerrer trepitjant el cap del dimoni, amb l'espasa com a atribut. Als costats reconeixem els escuts heràldics de la família Desbosch. Al coronament, la part de dalt, al centre, la nativitat de la Mare de Déu, amb Sant Joaquim i Santa Anna; i als costats, dos medallons ovalats, amb imatges de Sant Carles Borromeu, amb el vestit de bisbe, i Santa Teresa, amb els hàbits de monja de clausura, en al·lusió als propietaris Carles de Caldes i de Vilafranca i Teresa Desbosch. A dalt de tot, al guardapols, Sant Josep, que amb una mà sosté la vara florida i amb l'altra el nen Jesús.

Pel que fa a aquest retaule, més que l'interès artístic, el que interessa és el seu valor històric com a reflex de la mentalitat del sector social que l'encarregà. Difícilment es pot valorar la qualitat estètica d'aquestes obres ja que els pintors treballen per encàrrec i actuen més com a artesans o tècnics que com a artistes creadors i lliures. Cal afegir-hi que els pintors barcelonins de l'època no tenen gaire rellevància i actuen sobretot d'acord amb el focus artístic de Madrid.

Benet Oliva i Ricós

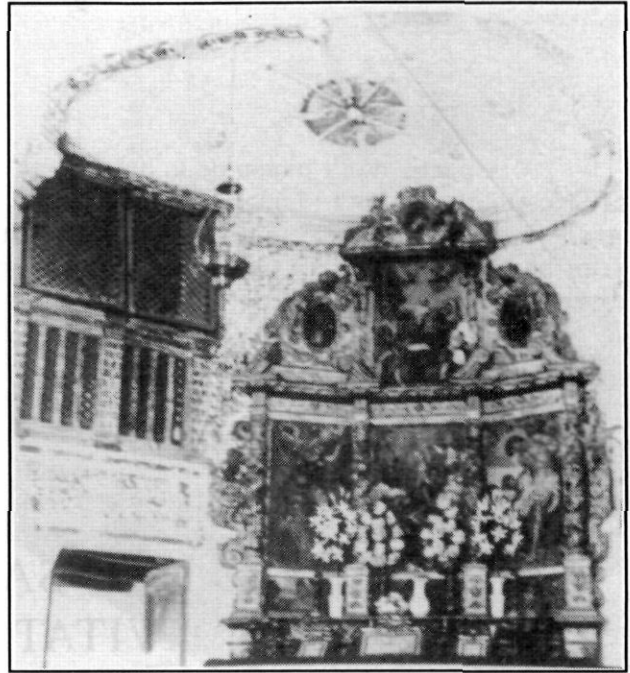
NOTES.

1.- «El retaule de la Capella de la Concepció del Castell de Vilassar», publicat a *La història i els joves historiadors catalans. Ponències i comunicacions de Joves Historiadors Catalans celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els dies 4, 5 i 6 d'octubre de 1984*, Ajuntament de Barcelona, 1986, p. 297 a 302.

2.- «... Aquí present, recordant la memòria de nostre senyor Papa, inclinat a les teves devotes súpliques, de manera que permetem que tu i els successors teus en el Castell de sant Vicenç i de Vilassar, diòcesi de Barcelona, sobre l'altar que serà erigit en una capella dedicada a la Santíssima Trinitat, i a la Concepció de santa Maria, davant i adossada al Castell de Vilassar, recentment construïda, per sacerdot propi o si algun altre distint, idoni per dir missa o altres oficis divins, dret incompatible amb cap altra decisió prèvia ...» Arxiu Patrimonial del Marquès de Barbarà, Documentació en paper pendent d'ordenació. Transcrit per CUADRADA, Coral a *El Maresme Medieval: Hàbitat, economia i societat, segles X-XIV*, Mataró, 1988, p. 115.

La traducció ha estat supervisada gentilment per Pere Benito i Monclús.

3.- Arxiu de la Corona d'Aragó, secció de protocols notariais de Mataró, sèrie 397, notari Bonaventura Vigo, 6 de març de 1680, compte, memorial i àpoca.

Interior de la capella. A l'esquerra podem reconèixer l'entrada de la sagristia i la tribuna al pis. Arxiu Fotogràfic de la Diputació (clixé núm. 19.368, 11 de juny de 1916).

4.- Ídem, 6 i 11 de febrer de 1680, compte, memorial i àpoca.

5.- Ídem, 11 de febrer de 1680, compte i memorial.

6.- Ídem, 17 de març de 1680, compte, memorial i àpoca.

7.- Col·legi Oficial Notarial de Barcelona, Arxiu Històric de Protocols, notari Ramon Vilana i Perlas, llig. 27, man. any 1680, f. 356 v.

Transcrit a MADURELL i MARIMON, Josep M. a *L'art antic al Maresme (Del final del gòtic al barroc salomònic) Notes documentals*. Mataró, 1970, p. 258. També a ALCOLEA i GIL, Santiago a *La pintura barcelonesa en el segle XVIII*, tesi doctoral. Madrid, 1965.

La transcripció de documents segueix la pràctica habitual dels FULLS del Museu Arxiu. Es respecta el llenguatge original, tot i que, per a una major comprensió, s'hi ha regularitzat l'accentuació i la utilització de lletres majúscules, i, a més, s'han introduït comes en el text i s'han desfet les abreviacions.